

b) Mondatok alakítása főnévi igenévvel.

c) Összefoglalás.

IV. *Begyakorlás.* a) Összefoglalás. a főnévi igenévről tanultak összefoglalása és felismertetése különféle mondatokban olvasmányok alapján, az igei és főnévi jelentés megkülönböztetése kérdésük alapján.

b) Házi feladat. = Mondatok iratása, amelyekben főnévi igenév legyen.

1943. április 4. hete.

Földrajz.

IV. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Miből él az alföldi ember?

1. *Előkészítés.* a) Számonkérés.

b) Áthajlás. Miből él az ember? Minden embernek *táplálékra* van szüksége. Ez vagy *növényi*, vagy *állati* eredetű. A só az egyetlen ásványi eredetű táplálékunk. Szükségünk van *ruházatra*, hogy a hideg és a meleg ellen védekezzünk. A ruházat is vagy állatieredetű, (bőr, szörme, gyapjú), vagy növényi rostokból származik (len, kender, gyapot). De szükség van *lakásra* is, ahol az időjárás viszontagságai ellen védelmet és a fáradtság után nyugalmat találjon az ember. A házépítésre fa- és kőanyag kell. *Élelem, ruházat, lakás mindenkinek kell*, ezért ezeket *elsőrendű életszükségleteknek* nevezzük.

c) Célkitűzés. Beszéljünk ma arról, miből él az alföldi ember?

II. *Tárgyalás.* a) A kenyérkereset egyszerű módja.

Az erdő sok növénye, gyökere, gyümölse minden nagyobb fáradtság nélkül megszerezhető. Ezeket összegyűjti az ember, de termelésükkel nem fárad. A vadon élő állatokat elejti és a halakat összefogja, kihalássza. De szaporításukkal és nevelésükkel, vagyis *tenyésztésükkel* nem bajlódik. Ha elfogy a vad és a hal, más helyet keres magának.

Amíg kevés ember élt a földön, addig a vadon termő gyümölcs, az erdők vadjai és a vizek halai elegendő táplálékot nyújtottak. De mikor az emberek elsokasodtak, kevés lett nekik az a táplálék, melyhez könnyűszerrel lehet hozzájutni, más módon kellett magukról gondoskodniok. Ma már kevés ember van olyan, aki vadászatból és halászatból él.

b) Tervszerű kenyérkeresés: gazdálkodás.

A Kárpátok medencéjébe beköltöző magyarok közt még sok volt a vadász és halász. De már többen voltak, akik a megszelídített állatok, lovak, szarvasmarhák tenyésztésével foglalkoztak. Amint itt letelepedtek, nemcsak a legeltetéssel foglalkoztak, hanem *földműveléssel* is. Évszázadok alatt mind jobban elszaporodtak és így mindig több és több szántóföldre volt szükségük. Erdőket irtottak, mocsarakat szárítottak ki, a futó-

homokot megkötötték, utakat, házakat építettek. A táj képét munkájukkal megváltoztatták.

c) A magyar nép földművelő.

A Magyar-medence lakosságának háromnegyede földművelésből él. Vannak, akik a ruházatot vagy a lakáshoz szükséges tárgyakat készítik, vagy árulják, tehát az *iparosok*, vagy *kereskedők*, de ilyen a lakoságnak csak egyötöd része.

d) A földművelés feltételei.

A földművelés nem minden területen egyformán gyümölcsöző. Egyik föld többet, a másik kevesebbet terem. A jó földön nagy a termés, ha elég *eső* és elég *napfény* éri a növényt. A *gyenge* talaj is jó termést hoz, ha a földet gondosan művelik. A termés tehát függ a *talajtól*, az *időjárástól* (hőmérséklet, csapadék, szél) és az *emberi munkától*. A Magyar-medence termőföldje nagyon jó, különösen a sík területeken; az időjárás megfelelő; a lakosság szorgalmas, ezért hazánk földművelése virágzó.

e) Az Alföld gazdálkodása.

Természetes növényzete. Az Alföldön az ősi növényzet már csak nagyon kevés helyen van meg. Az ember szabályozta a folyókat, feltörte a legelőket, mindent művelés alá fogott, azért az eredeti növényzet csak némely helyen maradhatott meg. Jellemző vonása az Alföldnek, hogy erdei nincsenek. A Nyírségen régen hatalmas nyír- és tölgyerdők voltak. Az Alföld keleti peremén még ma is van kisebb-nagyobb erdős terület, de belseje erdőtlen. Újabban a futóhomok megkötésére akácfákat ültetnek, amelyek néha egész erdőket alkotnak. Folyók mentén füzesek vannak, az utak mentén akáfasorok és nyárfák, a déli területeken szederfa- (eperfa) csoportok, vagy szegélyek.

1. Földművelés.

Az Alföld őszi és tavaszi esőzése a *gabonafélék* termesztésének kedvez, mert a nyári nagy szárazság előtt már aratni lehet az ősszel vagy tavasszal elvetett gabonát.

Az Alföld talaja a folyók hordalékából származik és így általában nagyon termékeny. Az Alföld a Magyar-medence egyharmadát teszi. Ezen a nagy területen különféle *talajnemeket* találunk.

A *szikes* talaj a legterméketlenebb. Legbővebben és legkegyetlenebbül a Kis- és Nagy-Kunságon terjedt el. A *homokbuckás* terület értékesebb. Búzának nem alkalmas, de *rosz*, *dohány*, *burgonya* és újabban *szőlő* és *gyümölcs* igen jól megterem rajta. A Duna—Tisza közén *kukoricát* is termelnek rajta és itt terem hazánkban aránylag a legtöbb *szőlő* és *gyümölcs*, melyből sokat szállítanak külföldre is. Az egész terület olyan, mint egy nagy gyümölcsöskert. A Nyírségben a legfőbb termés a *dohány*, a *burgonya* és a *napraforgó*. Dohánytermelésünk szintén olyan nagy, hogy külföldre is sokat eladunk.

Az öntés- vagy áradmány-talaj a legnagyobb kiterjedésű talajnem az Alföldön. Az árvizek iszapja és mindenféle hordalékanyag alkotja ezt a talajt. A Duna—Tisza közén a Ferencsatornától délre ilyen a talaj, a Tiszántúl pedig egészen a hegyek lábáig.

Ezt a talajnemet a Marostól délre lévő vidéken nagy foltokban szakítja meg a *fekete televény* (humusz) és a *sárga föld* (löss).

Mind a három utóbbi talaj elsőrendű termőföld. Ezen terem a magyar föld messze híres *búzája* és a déli részeken rengeteg *kukorica*. Ezek az Alföld főterményei. Nevezetes termények még: a repace és cukorrépa, a déli területeken a kender és komló. De megterem még sok más növény is itt. Termel is a lakosság saját szükségletére sok mindent. Nagyobb városok környékén sok a zöldségféle, vagy a konyhakerti növény, amelyet itthon, vagy külföldön értékesítenek. Híres a nagykőrösi saláta és zöldség, uborka, a nyírségi káposzta és burgonya, a szegedi paprika, a makói hagyma, a főtí paradicsom és a debreceni torna.

Gazdasági jelleg.

Az Alföld a Magyar-medence legnagyobb gabonatermő területe. Jellemző, hogy több gabonát termel, mint amennyit a lakosság elfogyaszt. Gabonafölöslegét mindig a külföldnek adja el. Éppen így fölösleget mutat a szőlő- és gyümölcstermelésünk is. Hiányzik azonban a fa- és bányászati termék.

A föld művelése.

A földet sok munkával lehet megművelni. Erre a munkára segítségül veszi az ember az igavonóállatokat és a gépeket is. A nagyobb gazdaságok gépekkel, a kisebbek igavonóállatokkal dolgoztatnak. A földműveléssel kapcsolatban tehát fontos az állattenyésztés is.

2. Az állattenyésztés.

Az Alföld ősi állatvilága kihalóban van. A mocsarak és a lápok kiszáritásával, a folyók szabályozásával eltűntek a vízimadarak. A nyúl, fácán, fűrj és fogoly, a tavak környékén a vadkaeca, vadlud, a réteken a gólya, még megvan, de lassanként eltűnnek ezek is. Az Alföld híres legeltető állattenyésztése, az árvizek megszűntével csak néhány ilyen helyen maradt meg, így Keckskemét mellett Bugacmonostoron és a Hortobágyon. Télen az állatokat istállóban tartják és természetesen élelemmel etetik.

Igavonásra a lovat és a szarvasmarhát használják, ezért szükséges a lótenyésztés és a szarvasmarha tenyésztése. Mindenütt van lótenyésztés, ez mindig kedves foglalkozása volt a magyar embernek, — de a legnagyobb jelentősége mégis az Alföld déli részén van. Lovat is sokat adunk el külföldre. A szarvasmarha az igavonáson kívül az ember táplálkozása szempontjából is fontos. A tej, vaj, sajt és a hús fogyasztása

igen elterjedt. A városok közelében nagy tejtermelésre berendezkedett szarvasmarhatenyésztés van. A sertésenyésztés is elterjedt, a sertés zsírja és húsa miatt. Mindenütt találkozunk vele az Alföldön, de a déli kukoricatermelő területeken és a Tiszántúl tenyésztik a legtöbbet. A juhtenyésztés egyre esőkön, bár a sovány legelőkön még sok van. Baromfitenyésztéssel, házi szükségletre mindenütt találkozunk, de sok helyen eladási célra is tenyésztik. Ebből is igen nagy fölöslegünk van, úgy-hogy baromfiért, tollért és tojásért sok pénzt kapunk a külföldről.

Nyerstermények.

Az embernek az élelmiszereken kívül sok másra, úgynevezett ipari cikkekre is szüksége van. Mindazt az anyagot, amelyből ipari cikkeket készítenek, *nyersanyagnak* nevezzük. A nyersanyagokat részint a földművelés, részint az erdészet és bányászat szolgáltatja. Az Alföldnek említésre méltó bányászata nincsen.

3. Az Alföld ipara.

Néha a család tagjai maguk készítik azt, amire szükségük van. Ez a *háziipar*. Régen házilag szőtték a vásznat, házilag csinálták a ruhát és a ruhadíszeket. Szép népviselet keletkezett így, mely vidékenként változott. Ma már csaknem teljesen megszűnt. Híres a halasi csipke, a mezőkövesdi hímzés, a békéscsabai varrottas, a torontáli szőnyeg.

A felsőruhát, lábbelit, azután a gazdasági eszközöket egyes *mesteremberek* készítik, akik csak ezzel foglalkoznak. Ez a *kisipar*. Az Alföldnek híres csizmadia-, szűcs-, szűr-, guba-, kalap-, bognár-, gölönésér- (agyag)-ipara volt. A vásárokon árulták az ipari cikkeket. Ma már lassanként kiszorítja ezeket az olcsóbb gyári készítmény.

Nagyon elterjedt a *gyáriipar*. A gyár gépekkel és sok munkással dolgozik. Sokat és olcsón akar termelni, ezért csak olyan helyeken épül, ahol a nyersanyag közel van. Mivel az Alföldön a földművelés a lakosság főfoglalkozása, tehát olyan gyárak keletkeztek, melyek a mezőgazdasági terményeket dolgozzák fel. Van sok malom, melyet a szél, a víz, gőz vagy villamos áram hajt. A legtöbb községben víz-, vagy szélmalom volt, nagyvárosokban gőzmalomok dolgoznak. A legnagyobb malmok Budapesten vannak.

Az Alföld másik fontos iparága a cukorgyártás. Sok nagy gyár dolgozza fel a cukorrépat. A legnagyobbak Szerencsen és Hatvanban vannak.

Ugyancsak fontos, egyre szaporodik a konzervgyárak száma. Minden gyümölcs- és zöldségtermő területen ott találjuk ezeket s gyártmányaikat nemcsak a belföldi, hanem külföldi fogyasztóknak is eladják.

Sok *szeszgyárban* a szeszt főleg burgonyából és kukoricából és cukorrépából készítik. A legtöbb szesz-kisüzem van a Nyírségen.

Van még az Alföldön selyemgyártás, lenfonás és szövés, virágzó hentesipar, sörgyártás, cipőgyártás is.

Mivel az építkezéshez szükséges kő hiányzik az Alföldön, azért a téglagyártás is nagyon virágzó.

III. Összefoglalás. 1. Készítsük el az Alföld vázlatát és jelöljük meg rajta a szikes, homokos és a nagyon termékeny talaj területét.

2. Jelöljük meg ezen a térképen, hogy hol van még legeltető állattenyésztés?

3. Készítsük el az Alföld mezőgazdasági termelési térképét vagy színesen, vagy úgy, hogy az illető termények képét felragasztjuk a térképre.

4. Készítsük el az Alföld ipari térképét és jelöljük meg hol milyen ipar virágzik inkább?

1943. április 2. hete.

Olvasmánytárgyalás.

V. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Szent László c. olvasmány tárgyalása.

Nevelési cél: Szent László király ma Idegen földben nyugszik!

Kapcsolás: Földrajz: az elszakított Nagyvárad, Erdély!

Szemléltetés: Magyarország térképén: Nagyvárad, Erdély.

Vázlat.

I. Előkészítés. Számonkérés. Mellérendelt mondatok: kapcsoló mondatok. A kenyérkő és A kolozsvári bíró c. olvasmányok tartalmi elmondása.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás: a) Hangulatkeltés: Nagyjaink ma mind idegenben nyugszanak. Kassán Rákóczi Ferenc, a vértanúk Aradon, erdélyi fejedelmek Gyulafehérváron.

b) Áthajlás Szent László királyra. (Utalás a legendákra.)

c) A költemény bemutatása.

d) A költemény által keltett élmények megbeszélése.

e) A költemény gondolatsoportonként való tárgyalása:

Laczi a tatárok ellen indul.

Szent László fölébred.

A székelyek segítségére siet.

Szent László eldönti a küzdelmet.

Az ősz tatár vallomása.

f) Az olvasmány tartalmának egészben való elmondása.

III. Összefoglalás. a) Elmélyítés. Szent László ma idegen földben nyugszik. Erdély védőszentje, a magyar Nemzeti Hadsereg védőszentje. Megfigyelésre utalás: Képmása a Hősök Kapuján látható.